

ДОНІЙ Т. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОЦІННА МОДЕЛЬ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕРЕКЛАДУ ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ

У статті запропоновано структуровану модель, яка репрезентує аналіз характеристик перекладу віршованого тексту з англійської мови на українську і навпаки.

Ключові слова: поетичний переклад, методи перекладу, текст-оригінал, три- та дворівнева модель, зміст, форма, стиль.

В статье предлагается к рассмотрению структурированную модель, которая представляет анализ характеристик перевода поэтического текста с английского языка на украинский и наоборот.

Ключевые слова: поэтический перевод, методы перевода, текст-оригинал, трех- и двухуровневая модель, смысл, форма, стиль.

The article presents structured model which represents the analysis of characteristics of poetry translation: from English to Ukrainian and vice versa.

Key words: poetry translation, methods of translation, original text, three- and two-level model, sense, form, style.

У дослідженні запропоновано якісно-кількісну дескрипцію перекладів віршованих текстів. **Об'єктом** слугують віршовані тексти мов-оригіналів та їхні перекладні відповідники. **Предметом** дослідження є специфіка перекладу постмодерних поетичних текстів.

Мета дослідження – визначити ознаки кількісної характеристики параметризації результатів перекладу віршованого тексту за допомогою запропонованої нами моделі.

Актуальність полягає в тому, що процеси перекладу, описані сучасними науковцями в системі якісної характеристики, однак вони позбавлені характеристики кількісної. Відсутність кількісної дескрипції гальмує розвиток такого наукового напрямку в перекладознавстві як аналіз поетичних творів.

Наукова новизна дослідження пов'язана з тим, що вперше запропоновано модель методологічного підходу для всебічного аналізу перекладів віршованих творів.

В основу запропонованої моделі покладено дві відповідні точки: віршовані тексти англійською та українською мовами. Такі базові точки можуть бути двох типів: текст англійською мовою є

автентичним, а український є результатом перекладу; і навпаки, український оригінал і його англомовний відповідник. Ці точки посідають дві крайні позиції в нашій моделі, оскільки вони є або джерелом оригіналу, або результатом перекладацької трансформації. Два полюси, хоча і є базовими, відправними пунктами, знаходяться у складному поліаспектному зв'язку. Поліаспектність нашої моделі складається з трьох основних елементів: аспект змісту, аспект стилю та аспект форми.

На мал. 1 наведено структуровану модель, яка репрезентує не лише поліаспектність дослідження, але й двовекторність досліджуваного перекладу: з англійської мови на українську і навпаки. Поєднання поліаспектності та двовекторності надає нашому дослідженню достеменності, дає можливість уникнути під час аналізу зайвої суб'єктивності тлумачення. Двовекторність полягає в тому, що фаза перекладу має два напрямки в залежності від того, текст якою мовою береться як джерело для цільового перекладу. Фактично під фазами мається на увазі цільова аудиторія.

Для налізу перекладів було обрано класифікацію методів перекладу Пітера Н'юмарка.

Пітер Н'юмарк викладає цю проблему у вигляді діаграми, що наведена нижче.

Наголоси мови джерела
Переклад слово-в-слово
Буквальний переклад
Точний переклад
Семантичний переклад

Наголоси мови перекладу
Адаптація
вільний переклад
ідіоматичний переклад
комунікативний переклад

Тепер розглянемо безпосередньо ці методи.

1. Переклад слово-в-слово. При такому методі текст перекладу слідує відразу за текстом мовою джерела, зберігається порядок слів тексту джерела, слова перекладаються буквально. Головне використання такого методу полягає в механічному розумінні тексту.

2. Буквальний переклад. Граматичні структури перекладаються найближчими структурами мови перекладу, слова знову ж таки перекладаються буквально, відірвано від контексту. Мета така ж, як і при методі перекладу слово-в-слово.

3. Точний переклад. Цей метод намагається найбільш точно передати контекстуальне значення, використовуючи граматичні структури, притаманні мові перекладу. Він передає культурне навантаження слів, але зберігає граматичні та лексичні відмінності від норми мови джерела в перекладі. Використовуючи такий метод, перекладач намагається бути найточнішим і реалізувати текст у мові перекладу.

4. Семантичний переклад. Цей метод відрізняється від попереднього в лексичному підході, але не незначною мірою. При перекладі слів із певним культурним навантаженням відсутня гра слів, мові перекладу притаманні повтори, які передаються нейтральними відповідниками. Головна різниця між цими двома методами полягає в тому, що перший більш догматичний, а другий – більш гнучкий.

5. Адаптація. Це найвільніша форма. Вона використовується найчастіше для перекладу п'єс та поезії. Тема, герої, сюжет зазвичай зберігаються, але сама мова, її структура адаптуються до реалій мови перекладу.

6. Вільний переклад. Такий метод передбачає передачу основної теми без збереження форми або манери тексту джерела. Часто це просто парафраз із оригіналу, так званий “інтрамовний переклад”. Але навряд чи його можна розглядати саме як переклад.

7. Ідіоматичний переклад. Він відтворює загальний зміст, що міститься в тексті, але спотворює нюанси мови джерела, використовуючи спрощення, ідіоми, які не існують у мові оригіналу.

8. Комунікативний переклад. При використанні цього методу розривається контекстуальне значення оригіналу таким чином, щоб зміст і мова були зрозуміли читачу мови перекладу.

Фактично всі зазначені нами 8 методів перекладу вкладаються у рамки збереження змісту, форми, стилю. Для диференціації всіх проблем, що постають при перекладі поетичного тексту, доречно застосувати трирівневу модель перекладу, яка враховує необхідність збереження всіх трьох рівнів: рівня змісту, рівня форми, рівня стилю.

У тому випадку, коли модель репрезентована всіма трьома рівнями, мова йде про **триpletний варіант** збереження первинного

твору. За наявності лише двох рівнів (які можуть бути репрезентовані тріадою варіативних сполучень рівнів змісту і форми, змісту і стилю, форми і стилю) має місце **дублетний варіант** збереження первинного твору. **Синглетний варіант** збереження твору реалізується за умови репрезентації лише одного рівня (який може варіюватися в межах трьох базових рівнів).

Така диференціація дозволяє підходити до функціонального опису всіх восьми методів перекладу зважено, інтегровано, врахувати всі чинники, які формують кожний із методів перекладу. Це також робить можливим виявлення зв'язків між окремими методами, дозволяє ідентифікувати методи-антогоністи, які знаходяться на протилежних полюсах складного концептуального каркаса. Побудова ланцюгової схеми між цими полюсами-антогоністами дозволяє виявити функціональне розташування кожного окремого методу перекладу на шкалі полярної схеми.

Необхідно також враховувати, що ступінь збереження змісту, форми і стилю можуть варіюватися незалежно від параметра максимального збереження до мінімального. Відсутність збереження (фактичне руйнування змісту, форми або стилю) свідчить про руйнацію відповідного рівня. Тому коливання параметрів збереження у межах **Max – min** вносить відповідну ускладненість у структуру трирівневої моделі. Це може свідчити про певну відносність кожного з рівнів, оскільки абсолютна тотожність у перекладі віршів, які належать до східнослов'янської та західногерманської підгруп, виглядає досить сумнівною і проблематичною.

У межах коливання параметрів кожного з виокремлених рівнів (керуючись показниками від **max** до **min**) можна розширити варіанти трирівневої моделі перекладу: усі три рівні мають або **max** або **min** характер зображення параметрів. Ці два полюси обмежують кордони трирівневої моделі перекладу. А в межах цих кордонів можуть функціонувати три варіанти трирівневої моделі, коли лише один з рівнів досягає свого **min** значення параметризації. Відповідно до цього трирівнева модель перекладу в межах **max – min** параметризації може бути репрезентована п'ятьма підваріантами. Але можливі й такі випадки, коли два параметри досягають свого **min** значення, це розширює кількість підваріантів у моделі до

восьми, що в певному розумінні відповідає восьми зазначеним нами методам перекладу.

Графічне унаочнення ідентифікації варіантів трирівневої моделі перекладу надає можливість визначити рівень параметризації з огляду на природу складників цієї моделі. Табл.1 демонструє опис моделі відповідно до наявності складників-рівнів (які можна визначити як первинні або базові чинники).

Таблиця 1

Репрезентація трирівневої моделі перекладу з огляду на наявність інших складових

Рівень перекладу	Триплетний варіант	Дублетні варіанти			Синглетні варіанти			
		1	2	3	1	2	3	
Змісту	+							
Форми	+							
Стилю	+							
№ варіанта	1							

+ - наявність відповідного рівня перекладу;

- - відсутність відповідного рівня перекладу

Табл. 2 демонструє триплетні підваріанти трирівневої моделі з огляду на **max** або **min** рівень параметризації відповідних рівнів.

Таблиця 2

Репрезентація підваріантів трирівневої моделі перекладу з огляду на *max* / *min* збереження параметрів відповідника

Триплетні підваріанти	Max \longrightarrow Min							
	Рівень перекладу							
Змісту	Max	Max	Min	Min	Max	Max	Min	Min
Форми	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min
Стилю	Max	Min	Min	Max	Min	max	Max	Min
№ варіанта	1	2	3	4	5	6	7	8

Порівняння даних двох таблиць нашоєхує на думку, що вісім ідентифікованих методів перекладу є результатом складної взаємодії варіантів і підваріантів трирівневої моделі перекладу віршованих творів. Безумовно, обмеження труднощів перекладу в жорстких рамках моделей є спробою упорядкувати процес перекладу. Однак при цьому необхідно також зазначити, що формальний опис творчого процесу, яким, власне, і є поетичний переклад, – це лише спроба аналізу результатів перекладацького процесу. Якщо творча діяльність і може укладатися у формальні рамки, то лише на певному рівні, над яким надбудовується каркас творчо-мисленнєвої діяльності, що ґрунтується на чутливості, естетичних уподобаннях, перекладацькому та письменницькому таланті й натхненні.

Коментуючи ці методи, варто зазначити, що тільки два з них відповідають цілям перекладу, насамперед точності та економічності – це семантичний та комунікативний методи. Сема*нтичний тяжіє до економічності більше, ніж комунікативний. Загалом семантичний метод перекладу твориться на лінгвістичному рівні автора, а комунікативний на лінгвістичному рівні читачів. Семантичний переклад індивідуальний, він наслідуює думки автора, передає нюанси значень, прагматику тексту. Комунікативний переклад – соціальний, написаний в загальномовному стилі. Він концентрується на інформації, яку несе текст, перекладач намагається зробити його простим, зрозумілим і коротким,. Загальна мета семантичного перекладу – передати написане, а комунікативного – пояснити.

Для розгляду пропонуємо аналіз перекладу Олени Дженнінгс вірша Галини Крук. Аналіз проводитимемо за аспектами, зазначеними вище: зміст, форма, стиль.

Голомозий сусідський хлопчак із дитинства твого так і не виріс, незважаючи на час, що несе нас все далі і далі від тих берегів. Його голова, стрижена на літо	The bald neighbour boy from your childhood never grew up, not heeding time that carries us farther and farther from familiar shores. His soft chestnut curls, shaved
---	--

<p>довоєнною машинкою, не вкрилася знову м'якими каштановими кучерями. Ні, він не втопився, поблизу ж не було глибокої ріки, хіба що час, який мляво тече, підмиваючи береги. Його мати, забувшись, виходила на поріг кликати його із веселих хлоп'ячих забав, з яких так важко вчасно повернутися додому, – і він не повертався Навіть уночі. Навіть узимку. Навіть коли ти зовсім виросла і помітила раптом, що твій син називається так само ...</p>	<p>for the summer with a pre-war razor, never grew back. No, he did not drown, there wasn't a deep river close by with the exception of the languid flow of time, eroding the shores. His mother, forgetting, often went out onto the porch to call him from his carefree children's games from which it was so hard to return home on time – and he didn't come back. Even at night. Even in the winter. Even when you were all grown up and suddenly realized that you gave your son the same name ... Translation by Olena Jennings (2005)</p>
---	---

У перекладі, який також є тонічним віршем, наявні три сильних смислових акценти у кожному рядку, кількість складів поміж цими акцентами може бути різною. Саме це дало можливість зберегти сильні смислові акценти на своїх місцях. Тому в цьому випадку, особливо при прочитанні вголос, можливим стає збереження їх практично на тих самих місцях, що й в оригіналі. Параметр стилю було збережено і відтворено в перекладному тексті.

Графічно вірш розмежовано на синтагми, щоб позначити необхідні паузи і перепади інтонації. Структура вірша була збережена і в англійському варіанті. Таким чином, авторові вдалося майже повністю відтворити форму поезії-оригіналу.

Римування у вірші відсутнє, що значно полегшує процес перекладу. Функцію рими часом перебирають на себе синтаксичні повтори, що було відповідно відтворено і в перекладі (*навіть уночі, навіть узимку, навіть коли ти ... – even at night, even in the winter, even when you*). У змістовому плані вірш має параболічну структуру – теза, подана в першому рядку, підкріплюється через серію заперечень (*не виріс, не втопився, не було, не повертався – усі, за винятком останнього, вони у формі виду минулого часу*), а потім своєрідно заперечується, виходить на новий виток смислової спіралі в кінцевому твердженні “*син називається так само*”, де дієслово спеціально вжито в теперішньому часі для того, аби посилити ефект думки, що ніщо не зникає безслідно. У перекладі така структура порушена – серія заперечень зберігається (*never grew up, never grew back, he did not drown, he didn't come back*), але кінцеве твердження передається формою минулого часу, а не теперішнього, як в оригіналі (*that you gave your son the same name*). Такого ефекту можна було б досягти, розбивши останнє речення на два простих для того, щоб уникнути порушення граматичної структури англійського речення і вжити в останньому рядку форму теперішнього часу в активній або пасивній формі. Це допомогло б зберегти ефект, задуманий автором. Окрім того, є зауваження і щодо вибору лексичних одиниць. На наш погляд, перекладач дає занадто нейтральні варіанти українських розмовних слів – *із веселих хлоп'ячих забав – carefree children's games* (наш варіант – *laddish staff*), *Його голова, стрижена на літо довоєнною машинкою, не вкрилася знову м'якими каштановими кучерями – His soft chestnut curls, shaved for the summer with a pre-war razor, never grew back* (ми пропонуємо зберегти пасивну форму), що емоційно спрощує вірш за рахунок не дуже вдало підібраної лексики. Отже, зміст вдалося відтворити не в повному обсязі.

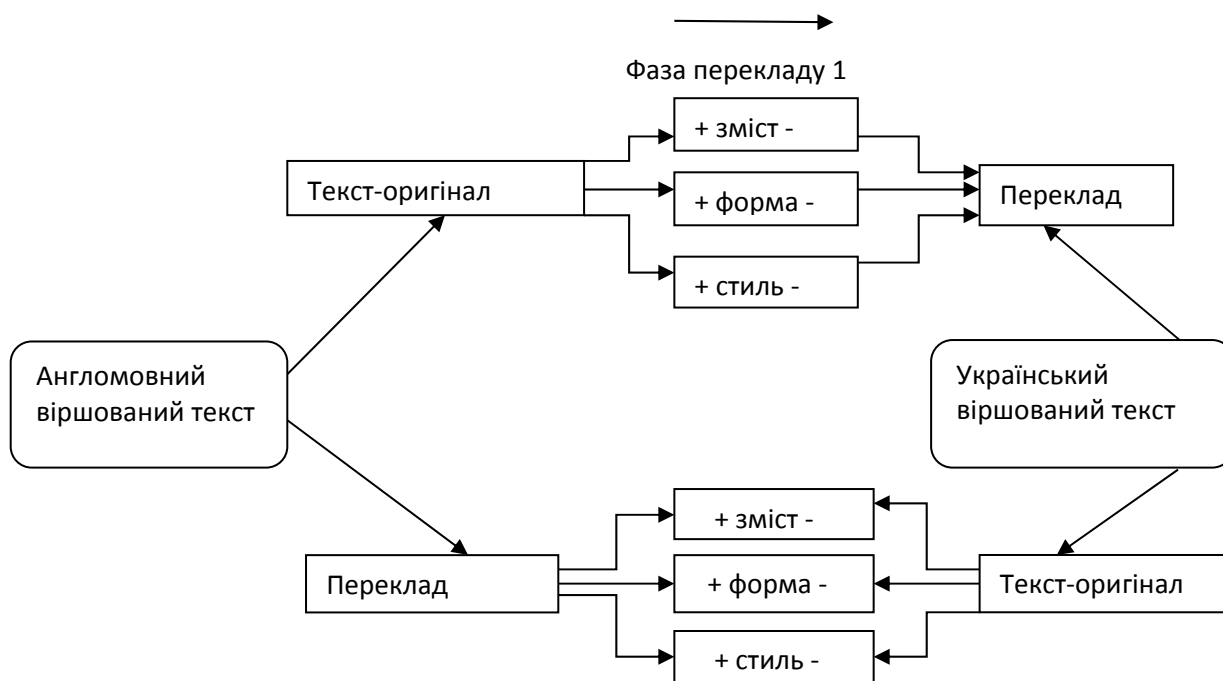
Але в цілому обраний варіант буквального перекладу в цьому випадку має більше переваг, ніж недоліків. За винятком декількох моментів, авторський стиль та форму вірша вдалося зберегти досить повно, зміст було передано в загальному контексті.

Таким чином, таблиця має такий вигляд:

Рівень перекладу	Триpletний варіант
Змісту	+ (Min) = (Med)
Форми	+ (Max)
Стилю	+ (Max)

Домінування в перекладі переваг над недоліками може бути представлено у вигляді подвійної параметризації, яка визначає не лише наявність / відсутність у перекладі певних ознак, але й демонструє рівень збереженості цих ознак. У подальших розвідках доречно буде ввести параметр + (Med), який відповідає проміжній позиції у шкалі (Min) – (Max).

Мал. 1

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць Л. Тенденції розвитку поетичного перекладу / Лада Коломієць // Вісник Сумського державного університету. – Серія : “Філологічні науки”. – Суми : Вид-во Сумськ. держ. ун-ту, 2006. – Т. 1. – С. 162–168.
2. Newmark P. A textbook of Translation / Peter Newmark. – N. Y.–L.–Toronto–Sydney–Tokyo : Prentice Hall International (UK) Ltd., 1988a. – 47 p.
3. <http://www.halynakruk.net/index.php>.
4. <http://www.translationdirectory.com/article2364.php>
5. <http://www.translationdirectory.com/article2085.php>
6. <http://asitoughttobe.com/2009/09/21/the-art-of-failure-poetry-in-translation/>